

Grote of Barbarakerk Culemborg, 7 april 2024

Tekst: Johannes 20: 19-31

Thema: 'Leven na Pasen: over vergeving en morele ambitie'

Voorganger: ds. Jan Willem Stam

Inleiding op de dienst

Wij gaan zo lezen uit Johannes 20. Het vervolg op het opstandingsevangelie waarin Maria Magdalena het graf geopende graf aantreft, vervolgens twee leerlingen polshoogte gaan nemen en tenslotte Maria Jezus ontmoet in de graftuin. Vanmorgen horen we wat er daarna gebeurde.

Nu zou u kunnen zeggen: 'Wat er daarna gebeurde?! Het Johannesevangelie is toch geen ooggetuigenverslag, maar een latere theologische interpretatie van de betekenis van Jezus' leven en dood?' Die gedachte sluit aan bij de gangbare opvatting dat het Johannesevangelie het laatst geschreven is, zo rond het einde van de eerste eeuw, begin tweede eeuw. Omdat het het meest theologische evangelie is, Jezus is in Johannes echt de Zoon van God en men neemt aan dat die gedachte pas veel later in de Jezusbeweging ontstaan is. Maar of dat klopt is nog maar de vraag. Bij die vraag begint straks de preek. En dan hebben we het vervolgens over hoe wij zullen leven na Pasen. En daarbij komt ook nog het boek dat voorop de orde van dienst staat ter sprake.

Preek

Gemeente van onze Heer, Jezus Christus, lieve mensen,

In de *Ongeloofelijke Podcast* was vorige week de nieuwtestamenticus Geurt Henk van Kooten te gast. Van Kooten is hoogleraar in Cambridge en bezet daar misschien wel de oudste en zeker een van de meest prestigieuze leerstoelen die er zijn vakgebied is. Nu is dat niet zo belangrijk, wat wel belangrijk is, is een ontdekking die hij deed.

In Johannes 5, in het stuk wat gaat over de genezing van een verlamde in het badhuis van Betzata (vroeger noemden we dat Betsaïda), gebruikt de auteur de tegenwoordige tijd als hij schrijft: "In Jeruzalem is bij de Schaapspoort een bad met vijf zuilengangen..."

En nu heeft Van Kooten twee dingen bij elkaar opgeteld. In de eerste plaats dat er in de oudheid maar één pentagonaal, vijfhoekig badhuis bekend is, en dat is het badhuis sinds de grote renovatie door Herodes de Grote deel uitmaakte van het tempelcomplex in Jeruzalem. Dat badhuis is in 70 na Christus, net als de rest van het tempelcomplex verwoest door de Romeinen.

En Johannes schrijft daarover in de tegenwoordige tijd. En nu heeft Van Kooten alle Griekse teksten uit de oudheid door de computer gehaald en geconstateerd dat dat soort tegenwoordige tijd alleen gebruikt wordt als verwezen wordt naar iets wat op dat moment bestaat. Dat is dus een sterk tekstueel argument dat het Johannesevangelie voor het jaar 70 is ontstaan. Ruim voor het jaar 70 zelfs omdat je in dit evangelie geen enkele hint richting de joodse opstand tegenkomt.

Dus, zegt Van Kooten, misschien is het Johannesevangelie niet het laatste evangelie, maar misschien wel het eerste. En misschien zegt u: 'Dat was een lang verhaal, maar wat maakt het eigenlijk uit?'

Het maakt uit dat het Johannesevangelie geen latere theologische duiding is, maar een heel vroege bron die historisch behoorlijk betrouwbaar is. We zouden zomaar te maken kunnen hebben met een ooggetuigenverslag. En concreet betekent dat ook dat het idee dat 'Jezus Gods Zoon' is geen latere theorie is, maar een overtuiging die al heel vroeg gangbaar was in de Jezusbeweging. Het is wetenschappelijk helemaal niet raar om dat te beweren.

En dat doet mij wat. Toen ik het van de week aantal tafels vertelde, liepen de tranen over mijn wangen. Het bewijst natuurlijk helemaal niets, of Jezus de Zoon van God is, is en blijft een kwestie van vertrouwen, maar de idee dat goede wetenschap en solide christelijke opvattingen prima samengaan, vind ik hartverwarmend in het gure seculiere klimaat waarin we leven. En dat deze teksten ons vertrouwen waard zijn, dat wist ik al, maar het is zo fijn om te horen dat daar ook alle redenen toe zijn.

En wat mij betreft klinkt onze Schriftlezing van deze morgen ook nog net weer anders met dit in ons achterhoofd. Neem nu de laatste woorden. "[...] maar deze zijn opgeschreven opdat u gelooft dat Jezus de Messias is, de Zoon van God, en opdat u door te geloven leven ontvangt door zijn naam." Zo luidt het eerste slot van het Johannesevangelie. Er volgt nog een hoofdstuk, want er waren toch nog een paar losse eindjes die afgehecht moesten worden, denk vooral aan Petrus die hoewel hij Jezus had verloochend een heel prominente plaats kreeg in de vroege kerk.

Maar hier bij dit eerste slot is de evangelist volstrekt helder over zijn bedoeling en over de bedoeling van zijn boek. Hij heeft het zelf gezien en dit moet verteld worden. Dit boek wil iets met ons. Dit is niet voor het mooi of voor de verpozing, dit is om ons te veranderen, om ons ergens in mee te krijgen, om impact te hebben.

Nu las ik vorige week een boek dat pas verschenen is, dat ook impact wil hebben op zijn lezers. De schrijver vindt er geen doekjes om, dit boek wil iets van ons, dit boek wil dat we na afloop zeggen: had ik dit maar eerder gelezen, of misschien zelf wel: had ik dit maar nooit gelezen.

Ik bedoel het nieuwste boek van Rutger Bregman. U weet wel, die van *De meeste mensen deugen*. Dat boek was een enorme hit, maar het zat Bregman toch niet helemaal lekker, zo hoorde ik hem in een interview zeggen. Hij constateerde dat net iets te veel mensen dachten dat zij zo'n deugend mens waren. Het werd allemaal iets te zelfgenoegzaam en te tevreden voor Bregman. Het nieuwe boek is een poging om diegene die tevreden met de eigen deugzaamheid in slaap sukkelden, wakker te schudden. De wereld heeft dringend mensen nodig die niet tevreden zijn en die echte verandering mogelijk maken. Mensen die iets goeds willen doen, niet alleen voor zichzelf, maar ook voor anderen. Mensen met ambitie, morele ambitie, en zo heet het boek dan ook, *Morele ambitie*.

Ik begin over dit boek omdat Rutger Bregman een generatiegenoot is. Hier is iemand van mijn clubje aan het woord. En het is extra bijzonder om het hier op deze plek over dit boek te beginnen, omdat Rutger een neef van Henri Veldhuis is. Dat wist ik niet. Ik had het kunnen weten, want ik wist dat hij een zoon van Cees Bregman is en dat die getrouwd is met een zus van Henri, maar ik had die twee dingen nog niet bij elkaar opgeteld. Maar Rutger draagt het boek op aan zijn moeder Peta Veldhuis en toen viel opeens het kwartje.

Aan het eind van het boek schrijft Rutger over zijn moeder dat die hen leerde dat het belangrijker is om het goede te doen dan om een ander op z'n gemak te stellen. Rutger schrijft dat dat volgens zijn vader 'een Veldhuisdingetje' is. Nu ja, dat kunnen we beamen, nietwaar?

Rutger schetst in het boek dat de wereld dringend behoefte heeft aan mensen 'die er wat aan doen'. Er zijn grote problemen waar we als mensheid voor gesteld worden en die problemen gaan zichzelf niet oplossen. We zijn voor verandering aangewezen op mensen die verandering mogelijk maken. Zo is dat altijd geweest. Rutger noemt als voorbeeld de afschaffing van de slavernij. Dat is alleen gebeurd omdat er mensen waren die ergens in geloofden, die bondgenootschappen durfde aan te gaan en die daar tijd en energie in wilde steken, zelfs als ze het resultaat van hun inspanningen niet meer zonder meer maken.

Een van de dingen die op dit moment nog wacht op moreel ambitieuze mensen is de uitroeiing van malaria. Wereldwijd worden een kwart miljard mensen daar jaarlijks ziek van. Ruim 600.000 van het overleven dit niet en daarvan is 80% onder de vijf. Dat zijn 1300 dode jonge kinderen per dag! En het is slechts een kwestie van tijd, geld en energie. Was malaria een Europese ziekte geweest, dan was het al uitgeroeid, maar ach, het is maar Afrika...

Het boek *Morele ambitie* is een indringend boek. Het mikt hoog. Maar – zo schrijft Bregman – soms moet je hoog mikken om raak te schieten.

Mikt het Johannes evangelie nu ook zo hoog? Is dat ook zo'n ambitieus boek? Het lijkt erop van niet. Als Jezus op de avond van de dag van zijn opstanding aan zijn leerlingen verschijnt en hen uitzendt en de heilige Geest geeft – Pasen en Pinksteren vallen bij Johannes wel degelijk op één dag – dan concretiseert Hij hun opdracht met de woorden: "Als jullie iemands zouden vergeven dan zijn ze vergeven, vergeven jullie ze niet dan zijn ze niet vergeven." En dat is het dan. Dat is wat ons te doen staat.

Die opdracht kan ons tegen vallen. Mikt Jezus hier niet een beetje te laag? Er zijn zulke grote problemen in de wereld, toen en nu, dat vergeving wat al te kleinschalig is. Jezus leefde in bezet gebied, moest daar niet iets aan gedaan worden? En een aantal religieuze hervormingen zouden ook niet verkeerd zijn. Het was toch echt geen vergeving wat als eerste nodig was. Natuurlijk het is iets moois als mensen het weer goed maken, als mensen het verleden achter zich kunnen laten en weer naar de toekomst kunnen kijken, maar zonden vergeven, is dat alles? Gaat dat zoden aan de dijk zetten? Gaat dat het leven van mensen en dieren echt beter maken?

Misschien vindt u deze nadruk op vergeving ook wel helemaal niet fijn omdat het wat al te christelijk of wat al te religieus klinkt in uw oren. 'Vergeving van zonden', wat een cliché! Misschien zelfs wel een cliché waar u last van hebt gehad omdat je maar *moest* vergeven, want 'dat hoort als christen'.

Of misschien voelt u een ander ongemak bij Jezus' woorden. Als het over vergeving gaat, luistert het nauw. Misschien denkt u wel aan een concrete situatie of een concreet persoon en vraagt u zich af hoe vergeving in hemelsnaam mogelijk is in dat geval.

Vergeving vraagt aan de kant van degene die vergeving nodig heeft om erkenning van verantwoordelijkheid, om erkenning van de gevolgen van wat is gezegd of gedaan, om de bereidheid iets aan die gevolgen te doen, om de intentie wat gebeurd is in de toekomst te voorkomen en om de moed om vergeving te vragen zonder er aanspraak op te maken.

Van degene die vergeeft vraagt het om heel veel vertrouwen, moed en innerlijke kracht. En dan heb ik het nog over de relatief eenvoudige situatie waarin meteen duidelijk is wie fout zat en wie niet. Maar dat loopt in veel gevallen natuurlijk ook door elkaar.

Wat wordt hier in Johannes 20 bedoeld met het vergeven van de zonde? Eerst maar eens zonde. Wat is 'zonde'? Het is niet het gestolen koekje of de steelse blik. Het woord dat Jezus voor zonde gebruikt heeft als betekenis: 'je doel missen'. Zonde dat is dat je niet in de richting van je doel beweegt. Dat je niet daar komt waar je als mens op aangelegd bent. Zonde dat is dwaling. Zonde dat is richtingloosheid. Het heeft allemaal zo weinig zin. Ongeveer wat Bregman schijft: je bent rijk, je bent getalenteerd, je kunt een heleboel bereiken en dat je dan op de Zuid-as gaat werken voor een vorstelijk salaris, maar niemand wordt ook maar iets beter van al die bankiers, advocaten, consultants en verzekeraars. Dat is toch zonde?

Zonde dat is dat je meegaat in het systeem. En het woord dat in onze vertaling met vergeving wordt vertaald is het woord losmaken. Zonde vergeven is dus niet zeggen: "Ah joh, je bedoelde het vast goed, ik ben niet meer boos!" Zonde vergeven is iemand losmaken van zijn dwaling, is iemand bevrijden uit het systeem. Ik moet denken aan *The Matrix*, dat je wordt losgekoppeld. Dat je opeens gaat zien hoe de dingen echt zijn. Dat je doorkrijgt hoe in deze wereld de kaarten geschud zijn. Dat je gaat inzien dat het niet de goede kant opgaat, met jou en met de wereld.

En dat is nu wat Jezus' leerlingen moeten gaan doen. Jezus mikt dus niet laag, hij mikt juist hoog. Maar Hij mikt ook weer niet zo hoog, dat het onbarmhartig wordt, dat het nooit genoeg is. Want dat is een beetje het probleem met moreel ambitieuze mensen. In hun ijver de wereld te verbeteren vinden ze iedereen die het anders ziet dan zij als minderwaardig. Of ze werken zo hard aan de verbetering van de wereld terwijl ze hun naasten of zichzelf verwaarlozen. Bregman noemt daarvan verschillende voorbeelden. Hij citeert ook meermaals Martin Luther King die stelde dat we behoefte hebben aan een realistisch idealisme.

Maak mensen los van hun dwalingen, zegt Jezus. Het gaat dus om een vorm van bevrijding. Maak mensen vrij. Dat is de opdracht. Niet: beoordeel hen volgens jouw normen en bepaal zo of ze deugen niet. Nee, de opdracht is bevrijding. Een uiterst belangrijke opdracht. Zo versta ik het tweede deel "vergeven jullie ze niet, dan zijn ze niet vergeven". Als jullie het niet doen, wie dan wel? Sta dus niet in de wereld met het idee dat je deugt, maar heb je ogen open en kijk of er mensen zijn die bevrijding nodig hebben. En daar is behoefte aan. Vrij massaal denk ik.

Zomaar drie headlines op nos.nl op het moment dat ik deze preek schrijf:

'De rijkste Nederlander, mevrouw De Carvalho-Heineken, ontwijkt op grote schaal belasting.'

'Tweede organisatie voor voedselhulp staakt werk in Gaza, 150.000 maaltijden per dag minder.'

'Wachttijden geestelijke gezondheidszorg nog altijd 'onverminderd hoog.'

Er zijn genoeg zonden om te vergeven. Er is dringend behoefte aan de bevrijdende kracht van vergeving. En u kent zelf wel de voorbeelden dichter bij huis.

Leven na Pasen is zonden vergeven. En het is goed om dat tenslotte nog eens tegen elkaar te zeggen. Vergeven is geen kwestie van morele ambitie, vergeven hoeft niet uit jou te komen, dat het uit je tenen komt, vergeving is een geschenk van de Opgestane. Zijn opstanding

doorbrak het systeem, blies de structuren van binnenuit op. Hij ging ten onder aan de onvergefelijke machten, maar wat hun overwinning leek werd hun ondergang. Doorbroken werd de neerwaartse spiraal van schuld en richtingloosheid.

Opeens krijgt ons leven zin en richting. We zijn op weg naar Gods nieuwe wereld, Hij gaat voorop. Achter Hem aan, in zijn Geest kan het. Natuurlijk, vergeving blijft een precare zaak en vraagt om veel fijngevoeligheid, geduld en respect. Vergeving is de weg terug die je alleen samen kunt gaan. Maar bevrijding is mogelijk. Als geschenk uit de hemel.

“Dit is geschreven opdat u gelooft [...] en opdat u door te geloven leven ontvangt door zijn naam.” Is dat leven niet deze bevrijding, deze radicale keuze voor de toekomst, dit delen van wat wij allang ontvangen hebben?

Amen.

Gebed van de zondag

U die als uw Naam noemt 'Ik-ben-erbij',
die uw hoogste en diepste woord sprak in Jezus,
mens met ons, in leven en dood,
uw Woord getuigt van zijn weg,
opdat wij Hem volgen,
met Hem opstaan
en leven als getuigen van het nieuwe bestaan
dat mogelijk is in zijn naam,
God-met-ons.
Laat uw Geestkracht ons niet ontbreken
als wij gaan lezen,
dat wat geschreven staat ons verrast, vernieuwt,
hoop en richting geeft,
deze dag en alle dagen die U ons geeft.
Amen.